

старасты, тэхнікі вогнеўстоілівага будаўніцтва, начальнікі сельскіх пажарных дружын і страхавыя агенты. Яны, вызначыўшы на аснове пажарнай статыстыкі сапраўдныя прычыны пажараў, пачыналі планамерную і настойлівую працу па зніжэнні колькасці пажараў, прыцягваючы да яе сельсаветы, сельскія грамадскія і партыйныя арганізацыі, сялян-актывістаў. Райвыканкомы выдавалі абавязковыя пастановы аб мерах па прадухіленні пажараў і барацьбе з імі. Сельсаветы прымалі рашэнні аб выкананні тэрміновых загадаў па паляпшэнні пажарнай аховы сельскіх сяліб, прымяняючы ў тым ліку і абавязковыя для ўсіх грамадзян абкладанні і павіннасці (грашовыя, натурай, працоўныя, гужавыя). Асобы, вінаватыя ў безгаспадарчым выкарыстанні рабочай сілы, прыцягнутай да ліквідацыі пажараў у парадку працоўнай і гужавай павіннасцей, або якія ўхіляліся ад выканання працоўнай і гужавай павіннасцей прыцягваліся да крымінальнай адказнасці (арт. 61 і 128 Крымінальнага Кодэкса 1926 г.).

У сувязі з высокай стратнасцю сельскіх пажараў для страхавання Белдзяржстрах даручыў страхавым агентам прымаць актыўны ўдзел у справе арганізацыі і здзяйснення на месцах супрацьпажарных мерапрыемстваў, якія праводзіліся на сродкі Дзяржстраха. Мясцовым страхавым органам было прапанавана аказваць усямернае садзейнанне пажарнаму нагляду ў арганізацыі добраахвотных пажарных дружын у сельскіх населеных пунктах ці групавых (на некалькі сядзіб). Страхавым агентам было дадзена права прыпыняць далейшы прыём на звышакладнае страхаванне пабудову ў шэрагу сядзіб, якія выдзяляліся вялікай колькасцю падпалаў, да спынення ў іх пажараў (у Дубровінскім раёне Аршанскай акругі, Веткаўскім раёне Гомельскай акругі і г. д.). Была зніжана ўстаноўленая норма звышакладнага страхавання пабудову да памераў не больш за 50 % іх ацэначнай вартасці ў шэ-

рагу іншых сядзіб і мястэчак (Дубровіне, Пядах, Казіміраўцы, Зарэччы, Крычаве, Гайшыне, Рэксе і інш.). Прапаноўвалася ўстрымацца ад выплаты страхавой узнагароды гаспадарам двароў, у якіх узніклі пажары з прычыны падпалаў, да поўнага заканчэння расследавання і ўстанаўлення вінаватых. Пры гэтым пытанні аб выплаце такіх страхавых узнагарод павінны былі вырашацца пасля разгляду іх райвыканкомамі.

Акружныя зямельныя аддзелы павінны былі прымаць меры па пажарабяспечным планаванні і забудове сядзіб. Сумесна з загадкамі сельскіх школ органы пажарнага нагляду арганізавалі сходы вучняў і іх бацькоў для абмеркавання пытанняў па забеспячэнні пажарнай бяспекі сельскіх населеных пунктаў з мэтай прыцягнення дзяцей і дарослых да свядомага прадухілення пажараў і арганізаванай барацьбы з імі [3].

Такім чынам, праведзены ў першыя гады савецкай улады на тэрыторыі Беларусі комплекс мерапрыемстваў па арганізацыі органаў пажарнай аховы, стварэнні ў 1929 г. Усебеларускіх пажарных курсаў па падрыхтоўцы пажарных інструктараў, выданні мясцовымі органамі ўлады нарматыўна-прававых актаў пажарна-прафілактычнага характару, прапагандысцкая праца з насельніцтвам, арганізацыйная і фінансавая дапамога Белдзяржстраха ў рэалізацыі супрацьпажарных мерапрыемстваў дазволілі стабілізаваць і палепшыць пажарнае становішча ў сельскіх населеных пунктах.

ЛІТАРАТУРА

1. Белорусская ССР в цифрах. К 10-летию существования БССР. 1919—1929 гг. Мн., 1929. С. 26.
2. Пожарное дело. 1925. № 9. С. 21—24.
3. НАРБ. ф. 7, воп. 1, адз. захоўв. 138, л. 3.

SUMMARY

An article highlightes sistem of the state measures on fire protection in the Belorussian rural arias in the first years of Soviet rule.

УДК 973.092.10 «19/20»

І. В. Варывончык

АМЕРЫКАНСКІ СЯРЭДНІ КЛАС І ПРАБЛЕМЫ АДУКАЦЫІ Ў КАНЦЫ ХХ — ПАЧАТКУ ХХІ ст.

Павышаная ўвага да развіцця адукацыі і падтрымка любых ініцыятыў у гэтым напрамку як палітыкамі, так і шырокімі коламі грамадскасці былі аднымі з найбольш характэрных рыс развіцця ЗША ў канцы ХХ ст. Ва ўмовах халоднай вайны і гонкі ўзбраен-

няў укладанні ў навуку разглядаліся як частка палітыкі забеспячэння нацыянальнай бяспекі. Спаборніцтва з Савецкім Саюзам у космасе стала, па сутнасці, ідэалагічнай бітвай, калі адна сістэма даказвала сваю перавагу над другой у галіне навукі і навейшых тэхналогій.

Паспяховае развіццё кейнсіянскай дзяржавы і патрэбы навукова-тэхнічнай рэвалюцыі вялі да росту прамога і ўскоснага фінансавання навуковых даследаванняў і адукацыі ў цэлым. Будаваліся новыя ўстановы адукацыі, датавалася выданне вучэбнай і навуковай літаратуры, дзяржаўная палітыка спрыяла расшырэнню доступу ў вышэйшыя навучальныя ўстановы. У выніку вышэйшая адукацыя ператварылася са здабытку прывілеяванай эліты ў масавую з'яву.

70-я гг. сталі часам эканамічнага крызісу, стагнацыі вытворчасці і высокага беспрацоўя, а дыплом аб вышэйшай адукацыі ўжо не гарантаваў атрыманне добрай працы і высокі заробак.

Эканамічныя цяжкасці звязваліся ў грамадскай свядомасці з бюракратызацыяй і цэнтралізацыяй капіталу і дзяржавы. Дамінуючым стаў пункт гледжання аб дзяржаве як галоўнай праблеме. Неакансерватыўнае рашэнне ўсіх праблем зводзілася да выбару на карысць індывідуальнай адказнасці і рызыкі замест дзяржаўных гарантый і калектыўных дзеянняў. Прапановы аб калектыўных дзеяннях у інтарэсах агульных даброт дыскрэдытаваліся як далёкія ад амерыканскага ладу жыцця тэорыі зацікаўленай у адміністраванні гэтых дзеянняў ліберальнай эліты.

Стратэгічны ідэалагічны паварот пацягнуў за сабой зрухі ў разуменні мэт і задач адукацыі. Калі ў першай палове 80-х гг. у грамадскім дыскурсе яшчэ гучалі довады на карысць актыўнай дзяржаўнай падтрымкі адукацыі з прычыны неабходнасці супрацьстаяць растучай японскай эканамічнай экспансіі, то да пачатку 90-х гг., калі японская эканоміка выявіла прыкметы спаду і дэфляцыі, акцэнты змяніліся. Сталі гаварыць аб адукацыі як аб індывідуальных, а не калектыўных дабротах. Сама адукацыя стала разглядацца як пажыццёвае, прыносячае пастаянны даход, укладанне капіталу. У навуковых і паўнавуковых артыкулах сур'ёзна абмяркоўвалася пытанне аб акупнасці і прыбытковасці дыпламаў, розных навуковых ступеней для іх уладальнікаў. Адміністрацыі Дж. Буша-старэйшага і Б. Клінтана актыўна выкарыстоўвалі сфармуляваную Гары Бекерам ідэю «чалавечага капіталу». Яна вызначала кожнага індывіда як менеджэра ўласнага жыцця, які сам вырашае, якія капіталаўкладанні ў сябе ў выглядзе ведаў і ўменняў трэба зрабіць, каб паспяхова канкуруюцца на імкліва змяняючымся рынку працы [32].

Адметнай рысай 80-х гг. стала зніжэнне сацыяльнага статусу растучай колькасці амерыканцаў, раней адносіўшых сябе да сярэдняга класа, незалежна ад таго, якія крытэрыі ацэнкі такога роду сыходнай мабільнасці пры-

мяняліся. Мелі месца сур'ёзныя страты ва ўзроўні даходу, зніжэнне ўзроўню жыцця, растучая нестабільнасць эканамічнага становішча. Адукацыя адыгрывала ўсё большую ролю ў вызначэнні ўзроўню даходаў амерыканцаў. 45 % работнікаў, меўшых сярэдняю адукацыю, ужо не маглі разлічваць на сярэдні заробак былых выпускнікоў каледжаў [18, с. 190—191]. Узровень адукацыі становіцца вызначальнай характарыстыкай, якая адрознівала адну сацыяльную групу ад другой, своеасаблівым водападзелам унутры сярэдняга класа, аб'ядноўваюшага ў сабе раней і тых, хто скончыў толькі сярэдняю школу, і выпускнікоў прэстыжных ВНУ.

Пагаршэнне становішча прадстаўнікоў сярэдняга класа з ліку «сініх каўнерыкаў» адбывалася як з прычыны скарачэння колькасці добра аплачваемых працоўных месц у старых галінах прамысловасці, так і з-за недастаткова высокага ўзроўню іх адукацыі, што змяншала шансы на атрыманне раўнацэннай па аплаце новай работы. Калі ў 1979 г. сярэдняя заробная плата работніка з вышэйшай адукацыяй была на 31 % вышэй, чым у іншых катэгорыях работнікаў, то к 1993 г. гэты паказчык быў роўны 53 % [14, с. 646—651]. Фры гэтым рост розніцы ў аплаце працы забяспечваўся галоўным чынам за кошт зніжэння ўзроўню аплаты менш кваліфікаваных работнікаў, у чым былі вінаваты тэхналагічныя змяненні, рост міжнароднай канкурэнцыі і аслабленне прафсаюзаў. З 1979 па 1994 г. штотыднёвыя заробкі выпускнікоў ВНУ выраслі на 5 %, у той час як заробкі выпускнікоў сярэдніх школ зменшыліся на 20 % [13, с. 30]. За той жа перыяд працэнт работнікаў з вышэйшай адукацыяй узрос з 22 да 29 %, што прынцыпова не змяняла карціну адбываючага — назіралася эрозія сярэдняга класа ў тым выглядзе, у якім ён склаўся ў 50—60-я гг. Такое становішча дало падставу вядомаму амерыканскаму эканамісту Фрэнку Ліві назваць ЗША «страной, в чых границах сосуществуют два общества — общество открытых возможностей и новое классовое общество». Паралельна назіраўся рост няроўнасці і сярод работнікаў з аднолькавым узроўнем адукацыі [18, с. 190—191].

У горшы бок змяняліся палітычныя і эканамічныя ўмовы, раней спрыяўшыя расшырэнню доступу да адукацыі ўвогуле і да вышэйшай адукацыі ў прыватнасці. У 80-я гг. узрасла плата за навучанне і скарацілася фінансавая падтрымка ВНУ. Адміністрацыя прэзідэнта Р. Рэйгана зрабіла больш жорсткімі ўмовы атрымання рознага роду пазык і стыпендыяў для студэнтаў, скараціла фінансаванне шэрага федэральных адукацыйных праграм. У

адрозненне ад папярэдняга перыяду мясцовыя ўлады штатаў праявілі значна меншую зацікаўленасць у павелічэнні расходаў на адукацыю. Агульныя расходы на вышэйшую адукацыю пачынаючы з 1979 г. з улікам інфляцыі не раслі, у той час як кошт адукацыі ў разліку на кожнага студэнта за 80—90-я гг. вырас на 40 % [1].

Вынікам такога становішча стаў рост кошту аплаты навучання, якія ўносілі бацькі і самі студэнты. З 1976 па 1995 г. кошт навучання ў дзяржаўных ВНУ ў сярэднім узрос у два разы. У некаторых штатах вышэйшая адукацыя стала яшчэ больш дарагой. Так, к канцу 90-х гг. кошт навучання ў дзяржаўных ВНУ Каліфорніі ў параўнанні з канцом 70-х гг. павялічыўся ў чатыры разы [2, с. 17]. За гэты ж перыяд у два разы вырасла прыватнае фінансаванне адукацыі, але яно не магло змяніць становішча, па-першае, таму, што складала толькі 8 % агульнага аб'ёму фінансавання, па-другое, значная частка гэтых сродкаў ішла на фінансаванне нешматлікіх элітных, прыватных ВНУ для багатых амерыканцаў [1].

Аслабленне ўвагі штатаў да праблем адукацыі тлумачылася наступнымі акалічнасцямі. Дэцэнтралізацыя ўлады, якая пачалася яшчэ ў 70-я гг., працягвалася ў выглядзе палітыкі «новага федэралізму» ў 80-я гг., прывяла да значнага расшырэння адказнасці ўлад штатаў, сфарміравала новы палітычны парадак дня, у якой адукацыя ўжо не адыгрывала, як гэта было раней, вядучую ролю. Максімальны сярэдні ўзровень расходаў на адукацыю ў 40 % бюджэтаў штатаў быў дасягнуты ў 1970 г., у той час як расходы на сацыяльную дапамогу складалі 16 %. Увесь наступны перыяд суадносіны мяняліся не на карысць адукацыі. У 1996 г. на адукацыю ішло 33 %, на сацыяльную дапамогу насельніцтву — 23 % бюджэтных сродкаў штатаў [33, с. 323].

Замаражванню расходаў на адукацыю спрыяў ахапіўшы з канца 70-х гг. усе штаты краіны рух за скарачэнне падаткаў на нерухомасць, які падтрымаў перажываўшы не лепшыя часы сярэдні клас. Ва ўмовах эканамічнага крызісу 70-х гг. і вялікай інфляцыі растуць расходы на яго галоўны здабытак — уласны дом — здаваліся празмернымі. Жывы водгук у сярэдняга класа выклікала дасягнуўшая піку ў 80-я гг. крытыка неэфектыўнай бюракратыі, якая растрачвала сродкі падаткаплацельчыкаў. Вынікам гэтага стала зніжэнне мясцовых падаткаў на нерухомасць спачатку ў Каліфорніі, а затым і ва ўсіх іншых штатах краіны. Між іншым менавіта мясцовыя падаткі на ўласнасць з'яўляліся галоўнымі складаль-

нымі фінансавання адукацыі на мясцовым узроўні [27, с. 133—139]. Стаўшы пры актыўным лабіраванні буйных уласнікаў выйгрышным палітычным напрамкам, палітыка зніжэння мясцовых падаткаў была працягнута і на фоне эканамічнага пад'ёму другой паловы 90-х гг., калі ўжо адсутнічала яе масавая падтрымка з боку сярэдняга класа. Не такі відавочны выбар паміж выгадай ад зніжэння падаткаў і павелічэннем расходаў на адукацыю на працягу 80—90-х гг. усё часцей рабіўся не на карысць апошняга.

Спалучэнне абмежаванага доступу да вышэйшай адукацыі з растучай няроўнасцю ў даходах, якія ўсё больш залежалі ад узроўню той жа адукацыі, што вяло, з аднаго боку, да змяншэння ступені сацыяльнай мабільнасці, з другога — да абвастрэння канкурэнцыі ў барацьбе за атрыманне дыплама. У 1996 г. у Каліфорніі ў выніку рэферэндуму былі скасаваны квоты на прыём у ВНУ прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей, пасля чаго судовыя рашэнні аналагічнага зместу былі прыняты ў многіх іншых штатах [3; 5; 17, с. 130—136]. Гэта ставіла пад пагрозу далейшае існаванне чорнага сярэдняга класа, чые пазіцыі і без таго былі значна больш прыступнымі, чым у белых амерыканцаў. Іміграцыя 80-х гг. у буйнейшыя штаты краіны Каліфорнію, Тэхас, Фларыду, Нью-Йорк большай колькасці прадстаўнікоў нацыянальных меншасцей пагражала пераўтварэннем іх у замкнутыя сацыяльныя групы, пазбаўленыя шансаў палепшыць сваё становішча шляхам павышэння ўзроўню адукацыі.

У пачатку 90-х гг. многія прадстаўнікі інтэлектуальнай эліты Амерыкі былі схільны ацэньваць адбываўшыяся змены як пазітыўныя і нават выгадныя для краіны. Вядомыя вучоныя і палітыкі Пітэр Друкер і былы міністр працы Роберт Рэйч сцвярджалі, што інфармацыйная рэвалюцыя непазбежна, дэ-факта прадудыруе новую каставую сістэму стратыфікацыі, калі вышэйшыя эшалоны грамадства запаўняюць прадстаўнікі новай інтэлектуальнай, дзелавой і культурнай эліты, мабільныя і незалежныя работнікі разумовай працы. На супрацьлеглым полюсе павінна была апынуцца малакваліфікаваная маса работнікаў сферы паслуг. Прадказвалася паўсюднае скарачэнне руціннай цяжкай працы і яе экспарт у іншыя краіны, ператварэнне краіны ў сусветны інтэлектуальны і інфармацыйны цэнтр, ураўнаванне ўзроўню аплаты працы ў розных краінах, рост сацыяльнай дыферэнцыяцыі і павелічэнне колькасці бедных. Усім прапаноўвалася самаўдасканаленне з тым, каб адпавядаць высокім і пастаянна змяняючымся

патрабаваннем рынку працы. Сцвярджалася, што работнік-інтэлектуал ужо стаў самай уплывовай сілай сучаснасці [7; 10]. Сапраўдны, стан спраў у канцы 90-х гг. XX ст. і першыя пяць гадоў XXI ст. мала адпавядаў гэтым прадказанням.

З 1979 па 1993 г. у ЗША было ліквідавана 43 млн працоўных месц. За апошнія 25 гадоў колькасць прамысловых рабочых скарацілася на 5 млн чалавек [34, с. А01]. Зменшылася колькасць рабочых месц сярэдняга ўзроўню заробку (работнікі прамысловых прадпрыемстваў, офісныя работнікі, тэлефаністы, агенты турыстычных бюро і г. д.). З прычыны спынення халоднай вайны і змяненняў у структуры ўзброеных сіл скарацілася колькасць рабочых месц у ваенна-прамысловым комплексе.

Раней выпускнікі школ і тыя, хто меў некалькі гадоў навучання ў каледжы, маглі разлічваць на такую працу як на магчымасць мець свой дом, медыцынскую страхоўку, зберажэнні для навучання дзяцей, невялікую пенсію. Такія працоўныя месцы забяспечвалі рост і існаванне вялікай часткі сярэдняга класа. Зноў узнікаўшыя працоўныя месцы з'яўляліся ў высока і нізкааплачваемых сектарах. Стала больш юрыстаў і дактароў, яшчэ больш абслугоўваючага персаналу ў гасцініцах і індустрыі хуткага харчавання. Значная частка гэтага скарачэння была звязана з новымі тэхналогіямі. Прыкладамі гэтай з'явы могуць служыць увядзенне электронных банкаўскіх карт, тэлефонных аўтаадказчыкаў ці ўвядзенне аўтаматычных ліній на зборачных канвеерах.

К пачатку 70-х гг. разрыў у аплаце працы 30-гадовага работніка з вышэйшай адукацыяй і без яе складала 17 %. У 2004 г. розніца складала ўжо 50 % і была яшчэ большай для жанчын. Пры росце заробкаў работнікаў з вышэйшай адукацыяй (складалі чвэрць дарослага насельніцтва краіны) мела месца агульнае зніжэнне ўзроўню рэальнай заробтнай платы. Па прагнозах Міністэрства працы на перыяд да 2012 г. будзе расці колькасць высокааплачваемых працоўных месц выкладчыкаў вышэйшай школы, праграмістаў, сістэмных аналітыкаў, менеджэраў. Сярод 30 найбольш запатрабаваных прафесій практычна не было тых, якія не патрабавалі вышэйшай адукацыі. З другога боку, прагназаваўся рост занятасці ў нізкааплачваемых сектарах — у рознічным гандлі, у ахове і абслугоўванні [34].

Новыя тэхналогіі зрабілі магчымым мець больш маладую і больш танную, менш дамагальную і менш арганізаваную, лёгказамяняльную рабочую сілу. Стала магчымым ствараць і кантраляваць вытворчасць на адлегласці, гэта

значыць там, дзе гэта было выгадна ў дадзены момант. Гэтаму спрыяла рэвалюцыя ў сістэмах камунікацый і тэхналогіях перавозак, якая зрабіла магчымымі арганізацыю і забеспячэнне вытворчасці практычна ў любой кропцы свету. Патанненню вытворчых выдаткаў спрыяла і тэндэнцыя фемінізацыі рынку працы.

У канцы 2003 г. больш за палову з 500 самых буйных амерыканскіх фірм займаліся вывазам працоўных месц за мяжу [22]. Атрымаўшы доступ да сусветнага рынку больш таннай і кваліфікаванай рабочай сілы, бізнес згуртаванне, кіруючая эліта мела магчымасць адмовіцца ад палітыкі субсідзіравання ўласнай сістэмы падрыхтоўкі спецыялістаў. Узнікла рэальная пагроза змянення сацыяльнай структуры амерыканскага грамадства ў выглядзе дэградацыі і скарачэння колькасці сярэдняга класа.

Эканамічная рэцэсія 2000—2001 гг. прычыняла да страты 2,5 млн працоўных месц [19]. Сутыкнуўшыся з рэзкім скарачэннем прыбыткаў, захаваннем моцнага долара, зніжэннем цэн на сродкі тэлекамунікацыі і камп'ютэрнага абсталявання бізнес эліта распаўсюдзіла палітыку вывазу працоўных месц за мяжу на новыя сферы — на інфармацыйную прамысловасць, сферу абслугоўвання, фінансы і іншыя сферы занятасці работніка-інтэлектуала. З сярэдзіны 90-х гг. да 2001 г. меў месца хуткі рост інфармацыйнай сферы дзейнасці. Ен быў выкліканы хуткім тэхналагічным прагрэсам, зніжэннем цэн на абсталяванне і імклівым расшырэннем інфармацыйных тэхналогій ва ўсіх сферах дзейнасці. Усё гэта спарадзіла попыт на кваліфікаваныя кадры вучоных, сістэмных аналітыкаў, праграмістаў, сістэмных адміністратараў, спецыялістаў па абслугоўванні камп'ютэрнай тэхнікі, стварэнні сетак і забеспячэнні іх бяспекі.

Рост занятасці ў гэтай сферы з 1990 па 2001 г. склаў 50 %. Рэцэсія 2001 г. асабліва балюча ўдарыла менавіта на гэтай параўнальна новай сферы занятасці. Прычынай таму былі яўна завышаныя чаканні, непрапарцыянальны эканамічнаму эффекту рост укладанняў у камп'ютэрныя тэхналогіі і рабочую сілу. Зніжэнне занятасці ў гэтым сектары адбывалася з сакавіка 2001 да лютага 2004 г. і складала 23 %, ці 1,3 млн чалавек. Адбылося і зніжэнне долі занятых у гэтай сферы з 5,2 да 4,1 % усіх занятых у прыватным бізнесе. Рост занятасці намеціўся ў 2005 г. Аднак аднаўленне на перыяд становішча высокага попыту на работнікаў дадзенай сферы не меркавалася з прычыны «перавытворчасці» спецыялістаў

у мінулы перыяд, так і з-за афшорнага бізнесу і наяўнасці растучай прапановы на міжнародным рынку працы [8].

Прычыны адбываўшага былі відавочны. З аднаго боку, інтэлектуальная праца дзякуючы тэлекамунікацыям можа выконвацца ў любой кропцы свету, а яе вынікі неадкладна дастаўляюцца заказчыку. З другога боку, хутка расце маса сусветнай кваліфікаванай рабочай сілы. Толькі на Філіпінах кожны год колькасць выпускнікоў ВНУ складала 380 тыс. спецыялістаў, жадаўшых працаваць на 20 % заробтнай платы ад амерыканскага ўзроўню. У Індыі кожны год рыхтуюць 500 тыс. камп'ютэршыкаў і іх заробак за год не перавышае 10 тыс. долараў. Замест сусветнай электроннай вёскі з цэнтрам у ЗША ўзніклі магучыя электронныя магістралі, якія насычаюць камп'ютэрны бізнес Індыі і іншых краін. Падрыхтоўка сваёй высокакваліфікаванай рабочай сілы перастае быць эканамічнай неабходнасцю для транснацыянальных карпарацый. Буйны бізнес не хавае сваіх намераў выкарыстоўваць кваліфікаваную рабочую сілу незалежна ад яе нацыянальнай прыналежнасці і не плаціць за яе падрыхтоўку. «Наша цель заполучить лучшие таланты мира», — адкрыта заяўляў віцэ-прэзідэнт буйнейшай карпарацыі «Джэнерал Электрык» Дэві Мілер [23].

Пры захаванні ацэнкі адукацыі як прыватнай справы-кожнага на фоне хранічнага дэфіцыту бюджэтаў, растучай колькасці выпускнікоў школ (максімальная колькасць выпускнікоў чакаецца ў 2009 г.) большасць штатаў краіны паменшылі фінансаванне адукацыі, спрабавалі стварыць механізмы, якія б зрабілі сферу адукацыі самаакупнай ці нават прыбыткавай, аж да яе канчатковай прыватызацыі. Вынікам сталі рост кошту адукацыі ў дзяржаўных ВНУ пры адначасовым скарачэнні вучэбных праграм, кароткатэрміновыя кантракты для выкладчыкаў, меншыя ўкладанні ў інфраструктуру ВНУ. Мелі месца скарачэнне прыёму новых студэнтаў у ВНУ краіны, фактычнае скарачэнне фінансавання крэдытных праграм для студэнтаў, памяншэнне колькасці выкладаўшыхся спецыяльных курсаў [11].

Па звестках Міністэрства адукацыі, з 2001 па 2003 г. кошт навучання ў дзяржаўных чатырохгадавых каледжах вырас на 30 %. Скарачэнне расходаў на адукацыйныя праграмы штатаў і рост кошту пацягнулі за сабой памяншэнне колькасці студэнтаў на 250 тыс. чалавек. З 1997 па 2002 г. даўгі студэнтаў па крэдытах выраслі на 66 % і склалі ў сярэднім 18900 долараў. Больш чвэрці з 14 млн студэнтаў ВНУ ў 2004 г. к моманту заканчэння ВНУ

будуць мець доўг за навучанне, перавышаючы суму ў 25 тыс. долараў [21].

Такім чынам, у ЗША ў 50—60-я гг. была створана сістэма адукацыі, якая забяспечыла шырокі доступ да вышэйшай адукацыі. Яе ўзнікненне тлумачылася спрыяльнай эканамічнай кан'юнктурай, патрэбай у кваліфікаваных кадрах, а таксама культурнымі асаблівасцямі амерыканцаў, іх верай у сябе як грамадства роўных магчымасцей, дзе кожны павінен быць мець роўны шанс дабіцца поспеху ў жыцці. У адрозненне ад іншых краін Захаду, дзе клопат аб сацыяльных правах грамадзян праяўляўся перш за ўсё ў стварэнні сістэмы сацыяльнай абароны і сацыяльнай дапамогі, менавіта адукацыя стала ў ЗША важнейшым калідорам вертыкальнай сацыяльнай мабільнасці насельніцтва, другім пасля агульнага росту дабрабыту, фактарам фарміравання масавага сярэдняга класа. Рост расходаў на адукацыю падтрымліваўся як федэральнымі, так і мясцовымі ўладамі.

Такім чынам, у апошняй трэці XX — пачатку XXI ст. адукацыя стала адыгрываць дваістую ролю. Яна заставалася важнейшай характарыстыкай сярэдняга класа, асновай яго каштоўнасці як высакласнай рабочай сілы. Але ва ўмовах абвастрыўшайся рыначнай канкурэнцыі адукацыя вяла да дзялення ўнутры сярэдняга класа, за мяжой якога аказваліся не толькі знаходзіўшыся там раней амерыканцы без вышэйшай адукацыі, але і менш здольныя ці менш удачлівыя ўладальнікі універсітэцкіх дыпламаў. Кіруючыся сваімі інтарэсамі, транснацыянальныя карпарацыі ў адносінах да ўласнай рабочай сілы ўсё больш праводзілі палітыку сацыял-дарвінізму і расшыралі імпорт рабочай сілы з-за мяжы. Палітыка ў галіне адукацыі скарачала магчымасці сацыяльнай мабільнасці, зніжала сацыяльныя чаканні і амбіцыі прадстаўнікоў сярэдняга класа, вяла да акасянення сацыяльнай структуры грамадства. Незразумела, ці будзе ў будучыні сярэдні клас мірыцца з ідэалогіяй індывідуальнай адказнасці і праяўляць гатоўнасць залежаць ад нябачных сіл глабальнага рынку. Такія настроі былі сугучныя настроям паслявовага удзельнікаў камп'ютэрнага буму 90-х гг. Аднак эканамічная рэцэсія і зніжэнне ўзроўню занятасці ў інфармацыйнай сферы на працягу 2001—2004 гг. сур'ёзна пахіснулі аптымістычныя ацэнкі перспектывы развіцця і гэтай сферы занятасці.

Шырока распаўсюджаная сярод амерыканцаў вера ў адукацыю і працавітасць як універсальныя сродкі рашэння жыццёвых праблем не адпавядалі рэчаіснасці. Рост сацыяльнай палярызацыі, крызісныя з'явы ў асяроддзі

середняга класа патрабавалі актыўнага ўмяшальніцтва ўрада ў сацыяльную сферу.

ЛІТАРАТУРА

1. Benjamin R., Carroll S. Breaking the Social Contract: The Fiscal Crisis in Higher Education. Council for Aid to Education, 1998 // <<http://www.rand.org/publications/CAE/CAE100/Index.html>> Date of reading 3/07/2000
2. Benjamin R., Carroll S. Breaking the Social Contract: The Fiscal Crisis in California Higher Education. Santa Monica: Council for Aid to Education, 1998.
3. Bowen W., Bok D. The Shape of the River: Long-term Consequences of Considering Race in College and University Admissions. Princeton: Princeton University Press, 1998.
4. Brint S., Karabel J. The Diverted Dream: Community Colleges and the Promise of Educational Opportunity in America, 1900—1985. New York; Oxford University Press, 1989.
5. Chavez L. The Color Bind: California's Battle to End Affirmative Action. Berkeley: University of California Press, 1998.
6. Cohort data from U. S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States: 1999. Washington: GPO, 1999.
7. Cook D. Farewells To American Culture, Work And Competition. 08/22/1993. CTHEORY, R001 // <http://www.ctheory.net/text_file.asp?pick=7>. Date of reading 17.08.2005.
8. Cooke S. Information Technology Workers in the Digital Economy. U. S. Department of Commerce, Economics and Statistics Administration. 2003 // <http://www.jobwatch.org/>. Date of reading 13.07.2005.
9. Digest of Education Statistics, 1999. Washington: GPO, 2000.
10. Drucker, Peter F. The Age of Social Transformation. The Atlantic Monthly, November 1994 // <<http://www.theatlantic.com/politics/ecbig/soctrans.htm>>. Date of reading 13.04.2005.
11. Flores M. Looming Tuition Jump Worries Some // San Antonio Express-News, 10/12/03 // <<http://news.mysanantonio.com/story.cfm?xla=saen&lb=320&xlc=1068413>>. Date of reading 18.09.2005
12. Freeman R. The Overeducated American. New York: Academic Press, 1976.
13. Gottschalk P. Inequality, Income Growth, and Mobility: The Basic Facts // Journal of Economic Perspectives. 1997. № 12.
14. Gottschalk P., Smeeding T. Cross-National Comparisons of Earnings and Income Inequality // Journal of Economic Literature. 1997. № 6.
15. Hout M. More Universalism, Less Structural Mobility: The American Occupational Structure in the 1980 // American Journal of Sociology. 1988. № 5.
16. Kiestler E. The G. I. Bill May Be the Best Deal Ever Made by Uncle Sam // Smithsonian. 1994. № 11.
17. Lemann N. The Big Test: The Secret History of the Meritocracy. New York: Farrar, Straus Giroux, 1999.
18. Levy F. The New Dollars and Dreams: American Incomes and Economic Change. New York: Russell Sage Foundation, 1998.
19. Lindlaw S. Bush Looks to Stem Manufacturing Job Loss // The Guardian Unlimited. 2003. Sept. 1.
20. Marchese T. U. S. Higher Education in the Postwar Era: Expansion and Growth // U. S. Society and Values. 1997. Vol. 2. № 4.
21. Miller G. Higher Education — Rising Costs and Vanishing Aid // <<http://www.house.gov/georgemiller/middleclass/middleclass.html>>. Date of reading 03/05/2004.
22. Moyers B. NOW: In Depth: Politics and Economy: Foreign Service Overview. August 29, 2003 // <<http://www.pbs.org/now/politics/jobflight.html>>. Date of reading 18.08.2005.
23. MSNBC/Reuters: Fed Official: Jobs Permanently Gone. October 20, 2003 // <<http://www.msnbc.com/news/982733.asp?0si=>>>. Date of reading 18.09.2005.
24. National Center for Education Statistics, Digest of Educational Statistics, 1998. Washington D. C.: 1999.
25. Newman R. Falling from the Grace: The Experience of Downward Mobility in the American Middle Class. New York: Free Press, 1988.
26. Olson K. The G. I. Bill, the Veterans and the Colleges. Lexington, 1974.
27. Schrag P. Paradise Lost: California's Experience, America's Future. New York: The New Press, 1998.
28. U. S. Census Bureau, Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970. Washington: GPO, 1975.
29. U. S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States. Washington: GPO, 1985.
30. U. S. Census Bureau, Statistical Abstract of the United States. Washington: GPO, 1999.
31. Washington Post Infographic: Higher Cost Tuition: Increases in Tuitions and Fees at Selected State Universities and Campuses. July 22, 2003 // <http://www.washingtonpost.com/wpv/education/daily/graphics/tuition_costs_072203.html>. Date of reading 03/05/2004.
32. Weston L. MSNBC/CNBC on NBC Money: Is a Degree Worth a Million Bucks? How to determine what piece of paper will really pay off. October 17, 2003 // <<http://www.msnbc.com/news/981649.asp>>. Date of reading 13.04.2005.
33. Winters R. The Politics of Taxing and Spending in Politics in the American States, 7th edition, ed. Gray V., Hanson R., Jacob H. Washington D.C.: Congressional Quarterly Press, 1999.
34. Witte G. As Income Gap Widens, Uncertainty Spreads More U. S. Families Struggle to Stay on Track // Washington Post. 2004. Sept. 20.

SUMMARY

The article examines the relationship between the American middle class and education from the immediate postwar era to the present. Within the framework of the topic distinctive features of the postwar economy, problems of sorting functions of education, developments in federal state and local political arenas are also tackled.